

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНО - ПРАВОВИХ НОРМ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ДІТЬМИ

Питання щодо відшкодування шкоди, завданої дітьми, у науковій літературі піднімалось та обговорювалось неодноразово і продовжує бути актуальним. Основним напрямом його теперішнього дослідження є вивчення проблем щодо нього в договірних та деліктних зобов'язаннях, які виникають у ринкових умовах України, та внесення пропозиції по їх розв'язанню, що і є метою статті.

Договірна цивільно-правова відповідальність виникає внаслідок порушення існуючого між сторонами зобов'язання. Відповідальність за порушення договору, укладеного самостійно дитиною, відповідно до ст. 33 ЦК України, несуть особисто тільки неповнолітні діти [1]. За договорами, укладеними неповнолітньою дитиною за згодою батьків, усиновлювачів, піклувальника наступає субсідарна відповідальність, тобто коли у неповнолітньої особи недостатньо майна для відшкодування збитків, то за неї відшкодовують збитки батьки, усиновлювачі, піклувальник (п.2 ст. 33 ЦК України).

У цивілістичній науці М.В. Венецькою висловлена точка зору щодо несення субсідарної відповідальності батьками, усиновлювачами та піклувальником і у разі, коли порушення договору має місце неповнолітньою дитиною, якій надано повну цивільну дієздатність за згодою батьків, усиновлювачів, піклувальника [2, с. 54]. Вважаємо, що такий підхід до визначення суб'єкта договірної відповідальності за шкоду, завдану неповнолітньою особою, якій надана повна цивільна дієздатність, суперечить п.4 ст.35 ЦК України. Пункт 4 ст.35 ЦК України передбачає, що повна цивільна відповідальність, яка надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки. Несення договірної відповідальності є не чим іншим як виконання майнового обов'язку на випадок не виконання або неналежного виконання цивільно - правового договору. Більш того, з моменту набуття повної цивільної дієздатності фізична особа має право на укладення цивільно - правових договорів без дотримання умов, передбачених для осіб її віку (ст. 32 ЦК України), тобто без одержання згоди на укладення батьків, усиновлювачів, піклувальника.

Малолітні діти суб'єктами договірних відносин можуть бути тільки у межах дрібної побутової угоди (п.1 ст. 31 ЦК України), або угоди, яка в подальшому схвалена їх батьками, усиновлювачами, опікуном (ст. 221 ЦК України). Але, відповідно до п.2 ст.31 ЦК України, малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду. ЦК України не містить правової норми, яка б передбачала перелік суб'єктів, на яких покладено відповідальність за шкоду, заподіяну малолітньою дитиною, унаслідок не виконання нею договірних зобов'язання, та умови такої відповідальності. Хоча, виходячи із положень ст. 1178 ЦК України, якою названі суб'єкти відповідальності за шкоду, заподіяну малолітньою особою в деліктних зобов'язаннях, слід вважати, що такими суб'єктами є батьки, усиновлювачі, опікуни. Але, відсутність такої правової норми в ЦК України вимагає вирішення питання щодо умов несення законними представниками малолітньої особи такої відповідальності, а саме: Чи повинна враховуватись їх вина в невиконанні дитиною договірних зобов'язання? Чи повинні вони нести відповідальність у разі відсутності їх вини? Невирішення цих питань на законодавчому рівні може призвести до неправильного вирішення судами таких спорів і порушення прав та інтересів законних представників малолітньої особи або потерпілого. Як вважається, вина законних представників при покладанні на них відповідальності за шкоду, завдану малолітньою особою

невиконанням договірною зобов'язання, повинна враховуватись. У таких випадках вина батьків, усиновлювачів, опікуна полягає у вчиненні дій (бездіяльності), спрямованих на неможливість виконання дитиною своїх договірних зобов'язань. У зв'язку з цим пропонуємо п.2 ст. 31 ЦК України викласти у наступній редакції:

„2. Відповідальність за шкоду, заподіяну малолітньою особою, невиконанням або непалежним виконанням учинених самотійно, у межах повноважень, правочинів несуть батьки, усиновлювачі, опікун, якщо не докажуть відсутність своєї вини в невиконанні дитиною зобов'язання, а саме в скоєнні дій (бездіяльності), спрямованих на неможливість виконання малолітньою особою правочину”.

Деліктна цивільно - правова відповідальність виникає із неправомірного акту, яким є правопорушення, тобто протиправне винне заподіяння шкоди.

Малолітні діти віком до 14 років не володіють необхідною розумовою та психічною зрілістю, тому їх дії не кваліфікуються цивільним правом як винні і у деліктних зобов'язаннях. За заподіяну ними шкоду відповідають особи, що зобов'язані здійснювати за ними нагляд та виховання. Такими особами, згідно зі ст. 1178 ЦК України, є батьки, усиновлювачі, опікуни, які на правових підставах здійснюють виховання малолітньої особи, а також навчальні заклади, заклади охорони здоров'я та інші установи, або фізична особа, в яких дитина в час заподіяння шкоди була під їх наглядом.

ЦК України, на відміну від ЦК УРСР (1963р.) розширив коло суб'єктів, на яких може бути покладена відповідальність за шкоду, заподіяну малолітньою дитиною в деліктних зобов'язаннях. Так, уперше, відзначав Р.О. Стефанчук, уведена можливість покладання відповідальності на фізичних осіб, які здійснюють виховання та/чи нагляд за малолітніми дітьми. Крім того, ст. 1178 ЦК України містить перелік закладів, на яких може бути покладена відповідальність за шкоду, заподіяну малолітніми дітьми, а саме: навчальний заклад (школа та дитячий садок), заклад охорони здоров'я (лікарня, поліклініка) чи інший заклад, що зобов'язаний здійснювати нагляд за дитиною (літній табір відпочинку, приймальник – розподільник тощо), а також заклад, який за законом здійснює щодо малолітнього функції опікуна (дитячий будинок, інтернат тощо) [3, с.361-362].

Якщо малолітня дитина завдала шкоди як з вини батьків, усиновлювачів або опікуна, так і з вини закладів або особи, що зобов'язані здійснювати нагляд за нею, то батьки, усиновлювачі, опікуни, названі заклади та особа, під наглядом якої знаходилась дитина, зобов'язані відшкодувати шкоду у частці, яка визначена за домовленістю між ними або за рішенням суду (п.4 ст. 1178 ЦК України).

Притягнення до відповідальності окремих із зазначених суб'єктів має певні особливості. Так, до відповідальності притягуються не один, а обидва батьки малолітньої дитини. Посилання батьків на те, що один з них або обидва проживають окремо від дітей, не береться до уваги, бо вони користуються рівними правами і мають рівні обов'язки щодо своїх дітей і у випадках, коли шлюб між ними розірваний (ст.141 СК України).

Батьки, які позбавлені батьківських прав, згідно зі ст. 1183 ЦК України, зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану дитиною, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав, протягом трьох років після позбавлення їх батьківських прав, якщо вони не доведуть, що ця шкода не є наслідком невиконання ними своїх обов'язків.

Усі названі особи відповідають за шкоду, заподіяну малолітніми дітьми тільки за наявності їх вини (ст. 1178 ЦК України).

У цивілістичній літературі, а саме: А.М. Беляковою [4, с.144-145], Д.В. Бобровою [5, с.342], А.Є. Казанцевою [6, с.92-93], В. Скитовичем [7, с.22] та

іншими, вина батьків, усиновлювачів та опікунів за шкоду, заподіяну малолітніми дітьми в деликтних зобов'язаннях розглядалася як у нездійсненні нагляду за дитиною в момент заподіяння нею шкоди, так і в безвідповідальному відношенні до її виховання, неправомірному використанню своїх прав по відношенню до дітей (безнаглядність дітей, відсутність до них уваги, потурання пухощів і т.ін.), що призвело до скоєння шкоди. Бо батьки дитини, як зауважують А.Є. Казанцева [6; с.93] та В. Скитович [7; с.22], несуть відповідальність не за чужу провину, тобто вину своїх дітей, не замість них, а за свою власну поведінку, яка виражається в безвідповідальному відношенні до виховання дитини, або в неправомірному використанні своїх прав по відношенню до дитини. Заподіяння дитиною шкоди є тією реальністю, відзначила А.Є. Казанцева, яку могли і повинні були передбачити батьки. Вони повинні доказати, що виховання ними дитини виключало заподіяння дитиною майнової шкоди, тому вони не могли її передбачити та відвернути [6, с.94]. Саме в порушенні батьками правового обов'язку по вихованню та нагляду, бездіяльність у вихованні та нагляду за дітьми, вважає Я.М. Шевченко, є джерелом протиправної поведінки батьків за шкоду, заподіяну дітьми [8, с.102].

Упродовж тривалого часу під виною закладу розуміють вину його робітників, яка полягає в нездійсненні належного нагляду за дитиною в момент заподіяння шкоди [3, с.343; 5, с.343; 7, с.23].

Але у науковій літературі з цього приводу є інша точка зору, висловлена А.І. Загорулько, який вважає, що поняття „нагляд” по відношенню до відносин між дітьми та вказаними закладами не виражає своєї суті цих відносин. На його думку, наглядати за дитиною означає не тільки остерігати її від недозволених вчинків, але й морально впливати на дитину. Процес виховання і нагляду є нерозривним. Це означає, що вказані заклади здійснюють більші за обсягом функції, ніж просто нагляд за поведінкою дитини [9, с.44]. Ця точка зору заслуговує уваги та знаходить своє підтвердження, наприклад, у положеннях про дитячі заклади, а саме: відповідно до п.2 Положення про дитячий будинок сімейного типу дитячий будинок створюється для виховання та спільного проживання не менше як 5 дітей-сиріт; з п.2 Положення про загальноосвітній інтернатний заклад України, метою загальноосвітніх інтернатних закладів є забезпечення всебічного розвитку особистості учня, виховання його на основі розкриття і повної реалізації його потенційних можливостей, розумових та фізичних здібностей [10]; відповідно до п.2.1. Типового положення про будинок дитини, будинок дитини здійснює педагогічно – виховні заходи [11] і т.ін.

На думку Р.О. Стефанчука, вина усіх зазначених осіб, які несуть відповідальність за шкоду, заподіяну малолітньою особою, призначається. Отже, особа вважається винною, якщо вона не доведе, що шкода завдана не з її вини, тобто, що вона не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення особою від здійснення виховання та/чи нагляду за малолітньою особою [3, с.362].

Але, виходячи із положень ст. 1178 ЦК України, вина закладів, за заподіяну малолітньою дитиною шкоду, не може розглядатися тільки в нездійсненні за дитиною нагляду. Коли заклад, відповідно до Положення про нього, виконує щодо малолітньої дитини функції нагляду та виховання, то вина такого закладу повинна розглядатися ширше, а саме: не тільки як в нездійсненні нагляду, але й у невиконанні, або неналежному виконанні функції виховання щодо малолітньої дитини. Цей висновок має практичне значення при розгляді спорів у суді. Тому конкретизація правової норми відповідно до нього має важливе значення. У зв'язку з цим пропонуємо п. 1 та п.2 ст. 1178 ЦК України викласти у наступній редакції:

„1. Шкода, завдана малолітньою особою (яка не досягла чотирнадцяти років), відшкодовується її батьками (усиновлювачами), опікуном, іншою фізичною особою, яка на правових підставах здійснює її виховання, навчальними закладами, закладами охорони здоров'я чи іншими

закладами, які згідно з положеннями про них виконують функції виховання мало літньої дитини, або здійснюють щодо неї функцію опікуна – якщо вони і не доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою.

2. Якщо малолітня особа завдала шкоди під час перебування під наглядом закладу, який відповідно до положення про нього виконує функції нагляду за малолітніми дітьми, або виконував цю функцію на підставі договору, а також під наглядом фізичної особи, яка здійснює нагляд за малолітньою особою на підставі договору, то цей заклад та фізична особа зобов'язані відшкодувати шкоду, якщо вони не доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення нагляду за малолітньою особою”.

По-іншому визначається деліктна відповідальність за шкоду, заподіяну неповнолітніми особами. Ці діти, відповідно до ст. 32 ЦК України, мають більші обсяги дієздатності, порівняно з малолітніми дітьми, і відповідно більші можливості для участі в цивільних правовідносинах. Неповнолітні діти визнані законом деліктоздатними, і тому вони, згідно зі ст. 1179 ЦК України, відповідають за заподіяну ними шкоду на загальних підставах. Вина самого неповнолітнього, а не його батьків чи інших законних представників, застерігає В. Скитович, буде необхідним елементом складу цивільного правопорушення – делікту [7, с.23]

Разом з тим, п.2 ст. 1179 ЦК України передбачено, що у випадках, коли у неповнолітніх дітей немає майна або заробітку, достатнього для відшкодування заподіяної ними шкоди, то вона у відповідній частині повинна відшкодуватися їх батьками, усиновлювачами, піклувальником, якщо вони не доведуть, що вона сталася не з їх вини. Якщо неповнолітня дитина перебувала у закладі, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника, то цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі, якщо не доведе, що шкода була завдана не з його вини. Цей обов'язок батьків, усиновлювачів, піклувальника, закладу, згідно з п.3 ст. 1179 ЦК України, припиняється після досягнення особою, яка завдала шкоди, повноліття, або коли вона до досягнення повноліття стане власником майна, достатнього для відшкодування шкоди.

Відповідальність батьків, усиновлювачів, піклувальника та закладу, який виконує функції піклувальника, за заподіяну шкоду неповнолітньою особою, є субсідарною і настає, якщо вона не може бути відшкодована неповнолітнім унаслідок відсутності достатнього для цього заробітку чи майна. Це означає, зауважує В. Скитович, що на майно або доходи законних представників може бути звернено стягнення тільки за відсутності у дитини власного майна, заробітку або інших джерел доходу, достатнього для відшкодування шкоди [7, с.94]

Притягнення до відповідальності за заподіяну шкоду самого неповнолітнього чинить на нього певний виховний вплив, зазначила А.М. Белякова, а додаткова відповідальність батьків, усиновлювачів, піклувальника створює гарантію відшкодування шкоди у тих випадках, коли у неповнолітньої дитини немає власного майна чи заробітку. Разом з тим, при доведенні невинності батьків, усиновлювачів, піклувальника на них не може бути покладена відповідальність. У такому випадку шкода буде відшкодуватися самим неповнолітнім заподіячем після досягнення ним повноліття або раніше, як тільки у нього з'явиться майно або заробіток, достатній для відшкодування шкоди [4, с.147-148].

Таким чином, законодавець, закріплюючи відповідальність батьків, усиновлювачів, піклувальника за їх протиправну поведінку, в той час, передбачає

звільнення їх від відповідальності за наявності випадкових обставин, а саме: наявність у неповнолітнього майна, або досягнення ним повноліття, допускаючи в одних випадках можливість амністії батьків, усиновлювачів, піклувальника, а в інших – неповнолітнього заподіяча шкоди [6, с.94].

Але, як уявляється, питання щодо врахування вини батьків, усиновлювачів, опікуна, піклувальника чи закладу, який здійснював функцію опікуна чи піклувальника щодо дитини при визначенні суб'єкта відповідальності за шкоду, заподіяну неповнолітньою особою, заслуговує уваги. Те, що, більшість неповнолітніх дітей у віці 14-18 років можуть усвідомлювати свої вчинки та давати їм звіт, ні у кого не викликає сумніву. Але їх погляди саме у цьому віці, тобто психічне відношення до своїх дій, не завжди бувають правильними та стійкими. На їх формування впливають, у першу чергу, ті засоби виховання, яких вони зазнають від батьків, усиновлювача, опікуна та піклувальника. Психологи та педагоги вважають, що діти до підліткового віку накопичують дефекти виховання, які раніше чітко не проявлялися внаслідок недостатньої самостійності дитини і відносно неширокої сфери її діяльності та спілкування. Бо багато з того, що робить малолітня дитина, вона виконує за прямим спонуканням дорослих, система внутрішніх спонукань формується у неї поступово. Підліток же переважно повинен діяти, виходячи із своїх внутрішніх спонукань, а діяльність його оцінюється суворіше, чим діяльність малолітньої дитини. Отже, як вважає Д.В. Колесов та І.Ф.Мягков, саме у підлітковому віці виявляються різні дефекти виховання і розвитку особистості та впливають на їх вчинки, на їх психічне відношення до своїх вчинків [13, с.7]. Дітям іноді буває не під силу виправляти помилки батьків, усиновлювачів, опікуна, піклувальника. Бо основи виховання закладаються у ранньому дитинстві. З метою з'ясування зв'язку між умовами виховання в ранньому віці (до 5 років) і злочинністю неповнолітніх, зазначила А.Є. Казанцева, було проведено спеціальне дослідження. Результати його підтвердили вказану педагогічно – психологічну аксіому. Тому, вирішуючи питання про відповідальність неповнолітніх дітей, дослідниця зробила висновок про те, що не можна забувати, що здатність до самосвідомості, самовиховання також формується у процесі виховання, а сила звички (навіть поганої) велика [6, с.99-100].

Отже, вважаємо, що покладання відповідальності за заподіяну шкоду на неповнолітню особу можливе тільки у разі відсутності вини батьків, усиновлювачів, опікуна, піклувальника у скоєнні нею протиправних дій. За наявності вини законних представників відповідальність повинна бути солідарною, у межах якої батьки, усиновлювачі, опікун, піклувальник, винні у скоєнні неповнолітнім протиправних дій, разом з неповнолітнім повинні притягуватись до відповідальності. На практиці таке вирішення питання вже має місце, вказала А.Є. Казанцева, коли батьки визнають вину перед дітьми та потерпілим і самі, не чекаючи рішення суду про майнову відповідальність добровільно відшкодовують потерпілому заподіяну неповнолітнім шкоду. Негативні наслідки цивільної відповідальності в таких випадках теж впливають на неповнолітнього, бо відшкодування шкоди здійснюється за рахунок бюджету родини, в якій він проживає. При солідарній відповідальності батьків та неповнолітніх заяву про регресний позов можна передбачити тільки тоді, коли існує ворожість у відносинах між батьками та неповнолітнім [6, с.101], але, по суті, це питання не головне. *Отже, саме вирішення питання через солідарну відповідальність законних представників і неповнолітнього за шкоду, заподіяну останнім, стоїть на захисті інтересів законних представників,*

дітей та потерпілого.

Наступним проблемним моментом у цивілістичній науці є питання щодо передієвності встановлення деліктоздатності неповнолітньої особи в залежності від віку. Так, О. Чефранова, відмітила, що досягнення визначеного в законі віку не завжди є показником того ступеня психічного та інтелектуального розвитку, при якому підліток може повністю усвідомлювати значення своїх дій [14, с.9]. Я.М. Шевченко з цього приводу вважає, що досягнення вказаного віку передбачає психічний і соціальний розвиток якогось абстрактного суб'єкта для несення цивільної відповідальності [15, с.17]. Під час вирішення спорів суди і повинні враховувати індивідуальні здібності заподіювача шкоди, його розумовий та фізичний розвиток, зазначили В.Маслов [16, с.17], В.Т. Смирнов та В.Т. Собчак [17, с.35]. Більш того, вказує Х. Шварц, що для різних способів, видів та випадків заподіяння шкоди ступінь психічної зрілості та розуміння, які необхідні для визнання даного діяння, визначаються по-різному. Він вважає, що ЦК повинен сформулювати умову про настання здатності розумно оцінювати значення скоєного не в залежності від віку, а в залежності від дослідження суду в кожному конкретному випадку питання про те, чи володіє дана особа необхідним розумінням для усвідомлення характеру скоєного ним шкодоносного вчинку. Якщо якийсь віковий поріг повинен бути встановлений, то це визначення мінімального віку, за межами якого питання про відповідальність дитини не повинно ставитись. Х.Шварц запропонував такий мінімальний вік – 12 років [18, с.53].

Крім того, як відмічають О. Чефранова та Я.М. Шевченко, цивільне законодавство не містить норми щодо умов, порядку та критеріїв визнання неделіктоздатними неповнолітніх саме внаслідок затримки їх психічного та соціального розвитку або підвищення інфантилізму.

Необхідність у вирішенні цього питання у ЦК України вже настала. Бо, на сучасному етапі, у нових соціально-економічних умовах України, діти почали частіше ставати власниками різного цінного майна, у зв'язку з цим неповнолітні спроможні у більшості випадків нести цивільно-правову відповідальність за заподіяну ними шкоду саме тому, що мають необхідне для цього майно. Таким чином, постає наступна проблема: з одного боку, держава подбала про свого неповнолітнього громадянина, а саме: 1) наділила його на законодавчому рівні майновими правами та обов'язками; 2) визнала його рівноправним суб'єктом права власності; 3) при роздержавленні майна включила в коло суб'єктів приватизації; з іншого боку, проявлена турбота держави не може, за наявності певних обставин, стати для неповнолітнього в подальшому опорою на життєвому шляху [19, с.92]. Бо при вирішенні питання щодо визнання деліктоздатності неповнолітнього з 14 років, не враховано 1) що серед неповнолітніх у віці від 14 до 18 років є особи з вадами психічного та соціального розвитку, а у зв'язку з цим вони не можуть повною мірою усвідомлювати значення скоєного шкодоносного вчинку та віддати звіт про свої дії; 2) чи досягла конкретна неповнолітня особа у віці від 14 до 18 років рівня розумового та морального розуміння щодо усвідомлення скоєного шкодоносного вчинку та віддачі собі звіту про свої дії.

Вважаємо, що в ЦК України повинен бути передбачений індивідуальний підхід до визнання неповнолітньої особи деліктоздатною. При цьому вікова межа 14 років певний період має бути збережена. Її можна вважати на цей час мінімальним віком. У зв'язку з цим, при вирішенні питання щодо визначення суб'єкта відповідальності за шкоду, заподіяну неповнолітньою особою, до уваги

буде прийматися особа, якій на момент заподіяння шкоди виповнилося 14 років. Саме до такої особи суд повинен у кожному конкретному випадку вирішувати питання щодо її деліктоздатності. Насамперед, визначати, чи має ця особа певний рівень розумової та моральної зрілості, відповідно з яким може керувати своїми діями, віддавати звіт про свої дії та усвідомлювати значення скоєного шкодоносного вчинку. У разі одержання негативного висновку щодо рівня розумової та моральної зрілості неповнолітньої особи, суд повинен вирішити питання щодо обстеження неповнолітнього на наявність вад психічного та соціального розвитку та у зв'язку з цим призначити проведення відповідної експертизи. Після визнання деліктоздатності неповнолітнього суд, з урахуванням вини законних представників неповнолітнього, може вирішувати питання щодо визнання суб'єктів відповідальності за шкоду, заподіяну неповнолітньою особою.

Таким чином, вирішенням у Цивільному кодексі України двох питань: 1) установлення деліктоздатності неповнолітньої особи в залежності від її рівня розумової та моральної зрілості; 2) притягнення неповнолітньої особи до цивільно - правової відповідальності за заподіяну шкоду тільки при відсутності вини батьків, усиновлювачів, опікуна, піклувальника, відповідних закладів, які за законом здійснюють щодо дитини функції піклування, в скоєнні протиправних дій неповнолітнім, реалізується державна гарантія щодо захисту інтересів неповнолітньої особи, її законних представників та потерпілого.

На підставі викладеного пропонуємо ст. 1179 ЦК України викласти у наступній редакції:

„Стаття 1179. Відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою

1. Шкода, завдана неповнолітньою особою (у віці від 14 до 18 років), відшкодовується неповнолітньою особою самостійно на загальних підставах, у разі визнання судом її деліктоздатною та визнання відсутності вини у завданні шкоди її батьків, усиновлювачів, опікуна, піклувальника, закладу, який щодо неповнолітньої особи виконував функції опікуна чи піклувальника.

2. Деліктоздатною вважається неповнолітня особа, незалежно від віку, яка відповідно до висновків колегіального органу фахівців у галузі психології, утвореного органом опіки та піклування при міських, районних, районних у містах відділах освіти, досягла рівня розумової та моральної зрілості, відповідно з яким здатна розумно оцінити значення скоєного, здатна віддавати собі звіт у своїх діях та керуватися ними й тому нести відповідальність за свої шкодоносні вчинки.

3. Неделіктоздатною вважається неповнолітня особа, у віці від 14 до 18 років, яка не досягла рівня розумової та моральної зрілості, відповідно з яким була б здатна розумно оцінити значення скоєного, була б здатна віддавати собі звіт у своїх діях та керуватися ними й тому нести відповідальність за свої шкодоносні вчинки, або відповідно до висновків судової експертизи має вади психічного та соціального розвитку.

4. Шкода, завдана неповнолітньою особою (у віці від 14 до 18 років) відшкодовується солідарно неповнолітньою особою та її батьками, усиновлювачами, опікуном, піклувальником, закладом, який щодо неповнолітньої особи виконував функції опікуна чи піклувальника, у разі визнання судом неповнолітньої особи деліктоздатною та визнання наявності вини у завданні шкоди неповнолітньою особою її батьків, усиновлювачів, опікуна, піклувальника, закладу, який щодо неповнолітньої особи виконував функції опікуна чи піклувальника.

5. Шкода, завдана неповнолітньою особою (у віці від 14 до 18 років) відшкодується її батьками, усиновлювачами, піклувальником, закладом, який щодо неповнолітньої особи виконував функції піклувальника, у разі наявності одного або наступних юридичних фактів: 1) визнання судом неповнолітньої особи недієздатною; визнання судом відсутності вини у завданні шкоди неповнолітньою особою її батьків, усиновлювачів, опікуна, піклувальника, закладу, який щодо неповнолітньої особи виконував функції опікуна чи піклувальника; відсутності у неповнолітньої особи майна, або частки його, достатньої для відшкодування завданої нею шкоди; 2) визнання судом неповнолітньої особи дієздатною; визнання судом відсутності вини у завданні шкоди неповнолітньою особою її батьків, усиновлювачів, опікуна, піклувальника, закладу, який щодо неповнолітньої особи виконував функції опікуна чи піклувальника; 3) визнання судом неповнолітньої особи недієздатною; визнання судом наявності вини у завданні шкоди неповнолітньою особою її батьків, усиновлювачів, опікуна, піклувальника, закладу, який щодо неповнолітньої особи виконував функції опікуна чи піклувальника.

6. Батьки, усиновлювачі, піклувальник, заклад, який за законом щодо неповнолітньої особи виконував функції піклувальника, відшкодувавши шкоду, завдану неповнолітньою особою, у зв'язку з настанням юридичних фактів, указаних у підпунктах 1 та 2 пункту 5 цієї статті, мають право заявити вимоги до заподіяча шкоди про відшкодування понесених витрат протягом трьох років з дня досягнення нею повноліття.

7. Обов'язок батьків, усиновлювачів, піклувальника, закладу, який за законом щодо неповнолітньої особи виконував функції піклувальника по відшкодуванню шкоди, завданої нею, припиняється після досягнення неповнолітньою особою повноліття, або коли вона до досягнення повноліття стане власником майна, достатнього для відшкодування шкоди."

1. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003р.* // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

2. *Цивільний кодекс України: Науково - практичний коментар: У 2 ч. / За заг. ред. Я.М. Шевченко.* – К: Ін Юре, 2004. – 692 с.

3. *Цивільне право України. Академічний курс: Підруч. / За заг. ред. Я.М. Шевченко.* – Т.2. – Особлива частина. – К: Ін Юре, 2003. – 408 с.

4. *Белякова А.М.* Охрана прав несовершеннолетних: Пособие для слушателей народных университетов. – М: Знание, 1983. – 192 с.

5. *Цивільне право: Навчальний посібник для студентів юридичних вузів та факультетів. Частина друга. / За ред. О.А. Підпригори і Д.В. Бобрової.* – К: Вентурі, 1996. – 480 с.

6. *Казанцева А.Е.* Обязанности и права родителей (замещающих их лиц) по воспитанию детей и ответственности за их нарушение. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1987. – 142 с.

7. *Скитович В.* Возмещение вреда, причиненного несовершеннолетними // Советская юстиция. – 1986. – №7. – С. 21-24.

8. *Шевченко Я.Н.* Правовое регулирование ответственности несовершеннолетних. – К: Наук. думка, 1976. – 139 с.

9. *Загоруйко А.И.* Обязательства по возмещению вреда, причиненного субъектами гражданского права. – Х: Консул, 1996. – 112 с.

10. *Положення про дитячий будинок сімейного типу*, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. №564 // Офіційний вісник України. – 2002. – №18. – Ст. 925.
11. *Положення про загальноосвітній інтернатний заклад України*, затверджене наказом Міністерства освіти України від 13.05.1993 р. №138, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 01.09.1993р. за №1.22 // Інформаційний бюлетень Українського державного центру правової інформації. – 1993. – № 17. – С. 5-8.
12. *Типове положення про будинок дитини*, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я від 18.05.1998 р. №123, зареєстровано го в Міністерстві юстиції України 09.06.1998 р. №372/2812 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 23. – Ст. 866.
13. *Колесов Д.В., Мягков И.Ф.* Учителю о психологии и физиологии подростка. – М: Просвещение, 1986. – 80 с.
14. *Чуфанова Е.* Имущественная ответственность за вред, причиненный преступными посягательствами несовершеннолетних // Советская юстиция. – 1978. – №3. – С. 9-10.
15. *Шевченко Я.Н.* Теоретические проблемы правового регулирования гражданской ответственности несовершеннолетних за правонарушение: Автореф. дис... д - ра юрид. наук. – Х: Юрид. ин. им. Ф.Э.Дзержинского, 1982. – 32 с.
16. *Маслов В.* Обязательства из причинения вреда: Учеб. пособие. – Х: Харьков. юрид. ин. – 1961. – 103 с.
17. *Смирнов В.Т., Собчак А.А.* Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве. – Л.:Изд-во Ленинград. ун-та, 1983. – 152 с.
18. *Шварц Х.* Значение вины в обязательствах из причинения вреда. – М: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. – 64 с.
19. *Бічук Л.А.* Цивільно - правова відповідальність за шкоду, завдану неповнолітніми // Юрид. вісник Одеської нац. юрид. академії. – 2000. – №4. – С. 89-93.

№ 2 (14) – 2005

ПРАВНИЧИЙ
ЧАСОПИС
ДОНЕЦЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

DONETS'K
UNIVERSITY
LAW
JOURNAL

У НОМЕРІ
IN THIS ISSUE

Регіональне самоврядування в Україні:
необхідність сучасності чи відгук минулого?
Regional Self Government in Ukraine:
Today's Necessity or Echo of the Past

Особливості захисту прав інвесторів
у практиці Європейського Суду з прав людини
Protection of Investors Rights in the European Court
of Human Rights Jurisprudence

Представницька функція прокурора в процесі у справах
про захист права дітей на належне батьківське виховання
Public Prosecutor's Representative Function
at Trial Defending Children's Right
to Proper Parental Upbringing

**ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС
ДОНЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
№ 2 (14) – 2005**

Науковий журнал. Виходить двічі на рік

*Рекомендовано до друку вченою
радою Донецького національного університету*

*Заснований у лютому 1997
Свідоцтво Міністерства України у справах преси
та інформації КВ № 2502 від 18.02.1997 р.*

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Г.А. Василюєв, В.Д. Волков, О.В. Кондратьєв, В.В. Кулаков, С.Ж. Лазаренко, В.К. Мамутов (голова Ради), В.П. Пшонка, В.В. Рибак, В.І. Татьков, Л.П. Чубар

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

В.Д. Волков, професор, член-кореспондент АПрН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

А.Г. Бобкова, доктор юридичних наук, професор, **В.Ф. Джурук**, голова господарського суду Донецької області, заслужений юрист України, **Г.Ю. Жирний**, кандидат юридичних наук, доцент, **І.С. Замойський**, доктор юридичних наук, **Г.Л. Знаменський**, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України, **В.Ф. Опришко**, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, **В.А. Устименко**, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач юридичного відділу виконкому Донецької міської Ради, **В.Н. Чичко**, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права і процесу Донецького національного університету, **О.О. Чувпило**, доктор юридичних наук, професор, **В.К. Шкарупа**, доктор юридичних наук, професор, **І.С. Щebetун**, кандидат юридичних наук, доцент (*заступник головного редактора*).

ЗАСНОВНИК

Донецький національний університет

Адреса редакції: к. 117, 405, пр. Ватутіна, 1а, м. Донецьк, 83050, Україна.

Телефон: 38 (062) 381-14-54

Тел / Факс: 38 (062) 337-93-52

e-mail: a518@dongu.donetsk.ua

Web-сторінка: elf.dongu.donetsk.ua

© Донецький національний університет, 2005

ЗМІСТ

КОНСТИТУЦІЙНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

<i>Серьозіна С.</i> Проблеми ефективності форми правління в Україні.....	3
<i>Крутова Л., Рибалко В.</i> Питання федеративного устрою України у новітній вітчизняній історії.....	8

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

<i>Волков В., Кулакова Є.</i> Регіональне самоврядування в Україні: необхідність сучасності чи відгук минулого?.....	14
---	----

ПРАВО І ЕКОНОМІКА

<i>Воронін В.</i> Розвиток договірних відносин суб'єктів господарювання та органів місцевого самоврядування.....	21
<i>Беляневич О.</i> Організаційні договори в сфері господарювання: сутність, види.....	27

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

<i>Погорслов Д.</i> Деякі особливості функцій юридичної відповідальності у сфері господарської діяльності.....	33
<i>Федорчук Д., Брєдова Г.</i> Особливості захисту прав інвесторів у практиці Європейського Суду з прав людини.....	37

ПРАКТИКА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

<i>Красицька Л.</i> Право подружжя на поділ майна, що є вкладом учасника господарського товариства.....	45
<i>Кисельова Т.</i> Недійсність арбітражної угоди.....	50
<i>Санжаровська Т.</i> Представницька функція прокурора в процесі у справах про захист права дітей на належне батьківське виховання.....	55

ПРОПОЗИЦІЇ ДО ЗАКОНОДАВСТВА

<i>Загнітко О., Малига В.</i> Усунення колізій законодавства щодо суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.....	60
<i>Коваль І.</i> Вдосконалення способів захисту права на ділову репутацію юридичних осіб.....	65
<i>Романовська Л.</i> Пропозиції щодо удосконалення цивільно-правових норм про відшкодування шкоди, завданої дітьми.....	70

ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

<i>Амелічева Л.</i> Проблеми гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами у сфері безпеки праці.....	79
---	----

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

<i>Уркевич В.</i> Про трудову функцію членів сільськогосподарських підприємств.....	86
<i>Нятікопова О.</i> Деякі аспекти правового статусу центральної виборчої комісії.....	91
<i>Фесечко Л., Фесечко К.</i> Діяльність міжнародного комітету червоного хреста щодо розшуку осіб, зниклих без вісті внаслідок збройних конфліктів.....	96
<i>Грецов Є.</i> Деякі аспекти правового регулювання міжнародних перевезень вантажів автомобільним транспортом.....	100

КРИТИКА ТА БІБЛОГРАФІЯ

<i>Тодика Ю.</i> Фундаментальне дослідження теорії правової держави.....	108
--	-----

ПОДІЇ

<i>Гермашюк І.</i> Прокурор області - гість ЕІФ.....	110
<i>Леонova С.</i> Всеукраїнська науково-практична конференція «Захист прав людини в Україні. Теоретичні і практичні аспекти».....	112

НАШІ АВТОРИ	114
--------------------------	-----

Запрошуємо до співробітництва	115
--	-----

“Правничий часопис Донецького університету” внесений до переліку № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук // Бюлетень ВАК України . – 1999. – № 4. – С. 53.